УДК 35: 639.1(477) «18/19»

Проців О.Р.
кандидат наук з державного управління
головний спеціаліст Івано-Франківського обласного
управління лісового та мисливського господарства

Історико-правовий аналіз державного управління при використанні отруйних речовин у мисливському господарстві Галичини кінця XIX – початку XX ст.ст.

У статті висвітлено процес державного регулювання застосування отрути при добуванні хижих та бродячих видів тварин. Проаналізовано вплив громадських організацій та стан правозастосування органів державної влади та місцевого самоврядування в частині державного управління застосування отрути при проведенні полювань. Досліджено еволюцію приготування та застосування отруйних речовин при знищенні хижаків у Галичині та проведено компаративний аналіз з іншими країнами.

Ключові слова: Галичина, мисливські тварини, державне регулювання, отрута.

В статье освещен процесс государственного регулирования применения яда при добыче хищных и бродячих видов животных. Проанализировано влияние общественных организаций и состояние правоприменения органов государственной власти и местного самоуправления в части государственного управления применения яда при проведении охот. Исследована эволюция приготовления ядовитых веществ и их применения при уничтожении хищников в Галичине, проведен компаративный анализ с другими странами.

Ключевые слова: Галичина, охотничьи животные, государственное регулирование, яд.

Historical aspects of using toxic substances in hunting in Galicia in the late XX – early XXI century

The article highlights the process of state regulation of using poison while hunting vagrant and prey species. It also analyses the influence of non governmental organisations as well as law enforcement by state and local authorities in terms of using poison in hunting. There has been also described the evolution of preparing and using poisonous substances in destruction of predators in Galicia and conducted the comparative analysis with other countries.

Keywords: Galicia, game species, state regulation, poison.

Постановка проблеми. На даний час в Україні у мисливському господарстві законодавством заборонено використовувати отруйні речовини для знищення хижих та бродячих тварин, однак дозволено – для знищення гризунів. Дослідження зазначеної проблеми в історичному контексті дасть змогу врахувати законодавче забезпечення, досвід його правозастосування, культуру і технологію використання отруйних речовин при регулюванні чисельності хижаків та бродячих тварин у мисливському господарстві.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема правового регулювання використання отруйних речовин у мисливському та рибальському господарстві Галичини досліджуваного періоду висвітлювалась у журналах «Ловець», «Ловець польський», «Окульник», календарях громадських мисливських та природоохоронних організацій.

Мета дослідження – дослідити державне регулювання у використанні отруйних речовин у мисливському господарстві в Галичині кінця XIX – початку XX століття.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання:

- провести аналіз діючих нормативно-правових актів Галичини, що врегульовували питання використання отруйних речови у галузі мисливського господарства;

- проаналізувати практику правозастосування органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями у використанні отруйних речовин;
- провести порівняльний аналіз використання отруйних речовин в інших країнах.

Спираючись на технології, науково-технічний розвиток, культуру, моральні цінності, звичаєве право, змінювались методи полювання. Одним із методів полювання у XVIII–XIX ст. було застосування отрути, а у XX – XXI ст. чинне мисливське законодавство і мораль 99% мисливців не дозволяє застосувати на полюванні отруйні речовини. Більше того, сьогодні практика незастосування отруйних речовин підтримується і країнами Євросоюзу, на які ми рівняємось. Зокрема ще 2 квітня 1979 року ці країни прийняли директиву про охорону диких птахів, відповідно до якої країни-члени Європейського Союзу зобов’язувались внести у національні законодавства норми, що заборонятимуть використання на полюванні отрути, ароматизовані речовини, приманки у вигляді живих птахів. Але все ж існують випадки, коли дозволяється використовувати отруту: загроза поширення пандемії; загрози порушення повітряного руху літаків; заподіяння птахами великих збитків [1].

Історія застосування отруйних речовин на полюванні містить багато суперечностей. Так, заборона використання отруйних речовин для добування їстивних видів дичини була логічною, бо тоді їх м’ясо ставало неїстивним, а для знищення хижаків із застосуванням заходів безпеки цей спосіб у деяких випадках вважався прийнятним.

У 1818 році вчені Пельтьє і Кавенті винайшли отруту – стрихнін або «вороняче око» [2]. Слід відмітити, що органи державної влади Австрійської монархії вживали заходів державного регулювання з метою запобігання розповсюдження отруйних речових у вільному доступі. Розпорядження державної канцелярії Австрійській монархії 18 липня 1819 року видано

розпорядження державної канцелярії про заборону вільної торгівлі отрутою. [3].

Загалом у Європі наприкінці XIX століття державне регулювання застосування отруйних речовин на полюванні було різним. Так, в Англії – законодавство було найбільш ліберально налаштоване щодо застосування різних методів полювання, шкідливих тварин (диких кроликів, зайців) мав право відстрілювати та знищувати за допомогою отруйних речовин кожен власник земельної ділянки. У Франції цього ж періоду законодавство забороняло застосовувати вовчі ями, капкани й отрути лише з огляду на загрозу для людського життя. Крім того, використання отрути як способу полювання завдавало великі страждання тваринам. Щоб запобігти жорстокому поводженню з тваринами у низці країн Австоро-Угорської імперії законодавство забороняло використовувати отруту: у Галичині (1875), Австрії (1874), Буковині (1874), Істрії (1882), Моравії (1873), Штирії (1876), Крайні (1889), Предлітавії (1887), Прусії (1870) використовувати яди. Для цього найчастіше є заборонено застосовувати [4]. Така ж заборона діяла і відповідно до Мисливського закону від 17 липня 1871року на території губерній Королівства Польського. Порушників навіть мали право арештувати на 7 діб або покарати штрафом до 10 рублів [5]. Наступний Мисливський закон 1909 року давав право застосування отруйних речовин для знищення хижаків, але для цього потрібно було отримати дозвіл губернатора [6]. Мисливським законом Галичини (1907р.) також заборонялось використовувати отруту (ст. 47) [7].

З розпадом Австро-Угорської монархії і встановленням на території Галичини Другої Речі Посполитої 3 грудня 1927 року приймається новий Мисливський закон, який у статті 41 визначає, що отруту дозволено застосовувати лише для знищення хижаків [8]. Вперше вводиться законодавча норма щодо заборони застосування зерна, змоченого у спирті, для відлову пернатої дичини [9]. Мисливський закон Данії (1931р.) дозволяв на полюванні використовувати лише фосфорну отруту [10], Німеччини

(1934р.) забороняв виставляти отруту за межею огородженої ділянки біля будинку [11]. У Сербії на початку XX століття законодавство взагалі не дозволялось застосовувати жодної отрути [12].

Мисливські товариства Галичини кінця XIX ст. лобіювали застосування отрути для зменшення поголів'я хижих та шкідливих тварин, обговорювались можливості її застосування лише при дотриманні техніки безпеки і лише за дозволом старости повіту [13]. На мисливському конгресі 1910 року у Відні наголошувалась, що через застосування отруйних речових гине багато орлів [14].

Дослідження тогочасної мисливської періодики та навчальної літератури свідчить, що тогочасні мисливці могли знайти багато порад про застосування отрути для знищення хижаків у фаховій літературі. Зокрема, у «Новому довіднику для мисливців» (1847р.) було подано детальний покроковий рецепт для приготування приманки: у туші мертвої тварини (коня, теляти) необхідно зробити надрізи, засипати туди порошок стрихнін. Особлива увага приділялась рекомендаціям щодо дотримання техніки безпеки: приманку можна було брати тільки у рукавицях, недавно випраних або які пролежали зо два дні у копиці свіжого сіна, щоб добре перебити людський запах. Категорично заборонялось палити. Після закладання стрихніну у приманку її необхідно було прикинути на 1-2 доби кінським гноєм і лише потім виставляти [15].

Крім стрихніну широко використовувався миш'як. Зокрема, у 1843 році лише в одному мисливському господарстві біля Перемишля за його допомогою було отруєно 16 вовків [16]. Також широко у ті часи застосовувався рвотний горіх *(Strýchnos nux-vómica)*, що містить стрихнін [17]. На початку XX століття у мисливській пресі подавалась інформація про ефективність нітрогліцерину в якості отрути [18].

Отруєні приманки для лисиць викладались поблизу сіл або у місцях, де протікає вода. У якості приманки використовувались цілі туші старих коней, не придатних у господарстві. Знавці справи подейкували, що до цілої туші

вовки та лисиці підходять більш охоче, ніж до кусня мяса. Більше того, необхідно було розпороти принаді живіт і внутрішні органи розкидати довкола.

З поступом науки змінювався і спосіб приготування принади – пропонувалось розводити стрихнін водою та обколювати труп принади, коли той був ще «теплим». Інший своєрідний метод приготування принади полягав у дачі великої кількості живому коневі стрихніну, після чого він падав, ніби вражений блискавкою. Ефективність, на думку тогочасних дослідників, полягала в тому, що кров розносила отруту по всьому тілу коня. Щоб отруєні лисиці не відходили далеко і, таким чином, було легко відшукати шкірку, декілька кусків принади розкидали поблизу, щоб звір мав більше часу затриматись [19]. Інші знавці вважали, що для отруєння лисиці краще використовувати не коня, а мертвого кота чи зайця, нашпигованого отрутою та міцно прив’язаного до дерева, що знаходилось на відстані не менше 200 метрів від лісу, так як у лісі важче було знайти здохлу лисицю, ніж у полі. Таким чином за ніч можна було добути 3-4 лисиці. Але й зимою під час морозів лисицю можна було підібрати навіть через 3-4 тижні, при чому шкірка лисиці на морозі не втрачала своєї якості і таку шкірку було безпечно знімати [20]. Проте, через отруєння лисиць гинуло багато «співочих птахів», які дзьобали отруєний труп лисиці [21], а у Карпатах на розставлену приманку вівці на вовка здох ведмідь [22].

На думку відомого мисливця середини ХІХ століття графа Казимира Водзіцького, найефективніша боротьба з вовками полягає у розоренні вовчих нір та отруєння їх стрихніном [23]. Він описував випадок, коли на полюванні собака, що облизав сніг біля приманки, отруєної стрихніном, за декілька хвилин здох. Відомий також випадок, коли сорока лише дзьобнула мертву отруєну стрихніном лисицю і відразу впала мертвою [24]. У Карпатах найбільше вовків добували за допомогою капканів та отруєння, і лише випадково відстрілювали на полюванні [25].

Дуже багато вовків у Карпатах розмножилось після Першої Світової війни, так як тоді неможливо було придбати стрихнін [26]. Органи державної влади відповідно до мисливського законодавства давали вказівки застосовувати отруйні речовини для знищення хижаків. Зокрема, Станіславівський воєвода звернувася до старост Косівського, Надвірнянського, Богородчанського, Калуського, Долинського, Стрийського Сколівського, Турківського повіту з листом L. 4706/Vllb. 1924 про збитки, що вовки завдають під час випасу худоби на полонинах. Для зменшення їх поголів'я було видано розпорядження використовувати для їх знищення капкани й отруту [27]. Часто для свого незаконного полювання використовували отруту браконьєри. Через це статут Станславівського товариства «Кнея» зобов'язував мисливських охоронців контролювати дії браконьєрів, які нелегально полюють, виставляють сильця, капкани та виставляють отруйні приманки на дичину [28].

Чи не найбільше застосовувались отруйні речовини для знищення ворон. Тогочасні мисливці вважали ворону дуже обережною, і за допомогою зброї її відстріляти – дуже важко. Більше того, застосування вогнепальної зброї у лісі віжлякувало іншу дичину. Для цього використовували отруту, що містила фосфорні складники, які на відміну від стрихніну окислюються і з часом стають безпечними для свійських видів тварин [29], а через специфічний запах фосфорні принади собаки не їдять [30]. Крім того, отрута була дуже ефективною: одноразово на одному місці знищували за її допомогою по 50-60 ворон. Ощадливі мисливців навіть підраховували, що собівартість знищення однієї ворони коштувала на початку XX століття 14 геллерів. І якщо стрихнінові приманки можна було купити готовими в аптеці, то фосфорні для економії коштів можна було приготувати самому, але дотримуючись техніки безпеки, так як фосфор є легкозаймистим [31]. Отруєні приманки для ворон рекомендувалось робити з риби, яка має світлу та блискучу луску [32]. Інші знавці не радили використовувати для цього отруєне м'ясо чи рибу, так як ворони розноситимуть їх на дуже велику

відстань і отруюватимуть велику площу землі. Відомі випадки, коли таким чином були отруєні мисливські собаки.

Існував рецепт, при якому перемішували стрихнін із кров'ю дичини і у сильний мороз виливали цю суміш на сніг [33].

У спеціалізованій мисливській літературі можна було знайти оголошення про продаж отрути [34]. Наприклад, у місті Жешув отруту для лисиць можна було придбати в аптеці, але за дозволом старости повіту, так як ліки – лише за рецептами лікарів. Отрути мали різну силу дії, від цього залежала її ціна: 3 крони – за 25 порцій слабкої отрути, 4,50 крон –сильної, тоді як вартість одного кг м'яса становила в ті часи біля 1 крони [35]. Крім аптеки отруту для ворон можна було купити на фабриці у селі Замарстинів біля Львова. Препарат продавався у концентрованому вигляді: 25 грамів фосфору були розведені у 200 грамах гліцерину. В подальшому його потрібно було розвести у 50 літрах крові тварин. Вартість препарату становила 1,7 крони. Реалізацією отрути займались також спеціалізовані фірми, як то фабрика отруйних препаратів Г. Дегенара та інші [36].

Застосування отрут у мисливстві мало противників з точки зору їх застосування та реалізації. Проти продажу отрути в аптеках виступало багато мисливців, які вважали, що реалізація отрути в аптеці є неприпустимою і загрожує здоров'ю людей [37]. Природоохоронні організації Другої Речі Посполитої виступали за відміну використання отруйних речовин у галузі мисливства, мотивуючи це тим, що отруєння хутрових тварин – це негуманне ставлення до них, і вважали, що мисливці, прикриваючись боротьбою з хижаками, більше думають про хутро цих хижаків [38]. Такої ж позиції притримувались мисливці, які на полюванні використовували собак, так як через виставлену на хижаків приманку гинули їхні собаки. Вони домагались встановлення на законодавчому рівні, щоб власники мисливських господарств зазделегіть їх повідомляти про виставлену отруту [39]. Небезпечною виявилась отрута не лише для небажаних тварин. У цьому пересвідчились мешканці Австралії, де через фосфорнну легкозаймисту

отруту на диких кроликів стались великі лісові пожежі [40]. Через легкозаймистість фосфор заборонялось висилати також поштою [41].

Отруту застосовували і на таких великих тварин, як тигри. Так, на отрові Ява у 1894 році через напади тигрів загинула 71 людина. Тож місцеві мисливці отруювали їх стрихніном. Тигри після отруєння стрихніном здихали на відстані від 20 метрів до 1000 метрів від закладеної принади [42].

Крім отруєння шкідників отруту використували ще на початку XX століття як бойову зброю на острові Борнео. При потраплянні у людину стріли, отруєної стрихніном, вона вмирала за 7 секунд [43].

Відомі й курйозні випадки із застосуванням отрути у мисливстві. Так, такий собі власник мисливського господарства захотів отримати відшкодування за отруєння зайців отрутою, виставленою на мишей. Для більшої аргументації він направив до ветеринарного лікаря через свого посильного отруєного зайця з запискою про те, що він бажає отримати результати хімічного дослідження тушки. Посильний зайця передав, а записку – забув. Яким же було здивування господаря мисливського господарства, коли він замість очікуваної експертизи отримав подячний лист від ветлікаря за смачного зайця, якого його дружина дуже смачно приготовала[44].

Використання отрути спостерігалось і для вилову риби. Зокрема, на річці Прут здебільшого хлопці-пастухи використовували отруту, куплену у місцевих євреїв і змішану з хлібом або кулешем [45]. Зазвичай таким методом отруювався мальок риби, а найчастіше отруту застосовували на таких річках, як Серет, Стрипа, Збруч [46]. Євреї самі ніколи не браконьєрили із застосуванням отрути: для цього вони використовували селян, а виловлену рибу вимінювали на горілку або тютюн. Показовим став випад, коли до єврейського торгівця з Бродів – Мойсея Баума прийшла посилка з Лондона із 750 кг отрути. Галицькі митники виявили отруту і не пропустили на територію Галичини, виправивши її назад у Лондон [47].

Висновки

Встановлено, що питання реалізації та використання отруйних речовин в Галичині врегульовувалось законодавством Австро-Угорській імперії з початку XIX ст. Після передачі компетенції законодавчого забезпечення цього питання з Відня до провінцій імперії у 60-тих роках XIX ст. практично у всіх провінціях було встановлено законодавче обмеження на використання отруйних речовин у галузі мисливського господарства. Під час входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої мисливське законодавство на відміну від попереднього дозволяло використання отруйних речовин, але виключно для регулювання чисельності хижаків. Вплив на державне управління в частині використання отруйних речовин у галузі мисливства чинили громадські мисливські організації, позиції яких кардинально відрізнялись. Встановлено, що відбувались масові порушення вимог законодавства щодо використання отруйних речовин у Галичині. З гуманітарним розвитком суспільства проходить еволюція суспільного світогляду щодо можливості використання отруйних речовин для добування дичини. На цей час використання отрути заборонено законом, та й у свідомості абсолютної більшості мисливців отруйні речовини недопустимі на полюванні.

Список використаної літератури

1. Stec R. Łowiectwo w prawie europejskim. Warszawa: Oficyna wydawnicza ASPRA-JR, 2008. – 330 s.

2. Roman Salko.o „Praktyce myśliwskiej' ' Dobla i dawnych łowach . // Łowiec . – 1915. – № 7-8. – S.62.

3. Rybia trutka// Okólnik. – 1883. – № 3. – S.72-74.

4. Bresiewicz T. Ustawodawstwo łowieckie w Europie / Tadeusz Bresiewicz. – Lwów: Drukarnia W. Łozińskiego, 1898. – S.49.

5. Przepisy o polowaniu w guberniach Królestwa Poskiego z najwyszczego zezwolenia 17 lipca 1871 roku// Kalendarz myśliwski na rok 1904. – Warszawa: Druk P.Laskauera i S-ki, 1904. – S. 49-53.
6. Nowe prawo myśliwskie//Łowiec Polski – 1909. – № 22. – S.340-344.
7. Posiedzenie 1-36 // Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesyi dziewiątego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskie z roku 1908 od 15.wrzesnia do 5 listopada 1908. - Lwów, 1908. – S.2060.
8. Pawlikowski M.K. Prawo łowieckie: komentarz dla województw wschodnich z dołączeniem rozporządzeń wykonawczych i kalędarza myśliwskiego. – Wilno: Nakładem policyjnego klubu sportowego, 1929. – 89 s.
9. Kilka słów o Polskim Prawie łowieckim //Łowiec – 1928. – №13. – S.210-211.
10. Szablowski W. O prawie łowieckim w Danji i Finlandji//Łowiec Polski – 1932. – № 2. – S.32.
11. Ulm A.Nowe prawo łowieckie w Prusiech z 18 stycznia 1934 r. // Łowiec . – 1934. – № 4-5. – S.30.
12. Postęp w dziedzinie myśliwskiej w Serbii. //Łowiec Polski – 1900. – № 15 . – S.13.
13. W sprawie ustawy łowieckiej //Łowiec. – 1890. - № 9. – S.136-138.
14. Krogulski S. Międzynarodowy kongres myśliwski w Wiedniu //Łowiec . – 1910. – № 22. – S.257-259.
15. Nowy poradnik dla myśliwych. – Wawszawa: Drukarnia J. Kaczanowskiego, 1847. – S. 252-253.
16. Wilia Bożego Narodzenia na Otrycie//Łowiec . – 1883. – № 8. – S.125-126.
17. Wilk //Łowiec . – 1878. – № 8. – S.59-60.
18. O amunicyi łowieckiej XX. Wieku // Łowiec . – 1908. – № 3. – S.27-28.
19. Tępienie lisów // Łowiec . – 1902. – № 24. – S.289-290.
20. Strychnina //Łowiec Polski – 1900. – № 5 . – S.6-7.
21. O ptakach śpiewających. //Łowiec Polski – 1910. – № 8 . – S.124.
22. Działanie strychniny //Łowiec Polski – 1903. – № 2 . – S.27-28.

23. Kazimierz Wodzicki O wilkach //Łowiec . – 1878. – № 4. – S.59-60.
24. Kazimierz Wodzicki Pogadanka mysliwska //Łowiec . – 1881. – № 1. – S.3-4.
25. O odstrzale czworonożnych drapieżników // Łowiec Polski – 1938. – № 34. – S.705.
26. Marcinków J. Jeleń karpacki//Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie. – 1924. – № 13-14. – S. 13-15.
27. Korespondencje// Łowiec. – 1924. - № 10. – S.156.
28. Statut i regulamin towarzystwa łowieckiego „Knieja" w Stanisławowie: rok założenia 1901. – Stanislawów: drukarnia L. Gellera, 1932. – 35 s.
29. Najszkodliwsze drapieżce skrzydlate i sposoby ich łowienia. // Łowiec . – 1915. – № 1-2. – S.12.
30. Tępienie wron. //Łowiec Polski – 1911. – № 10 . – S.157.
31. Jak należy truć wrony i gdzie nabyć trucizny. // Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 18. – S.308.
32. O wronie i walce z nią w łowisku. // Łowiec Polski – 1936. – № 2. – S.32.
33. Tępienie wrony //Łowiec . – 1898. – № 11. – S.166.
34. Trutki // Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 17. – S.283.
35. Trucizna na lisy! // Łowiec . – 1907. – № 24. – S.295.
36. Rozmaitości// Łowiec Wielkopolski. – 1909. – № 14. – S.244.
37. Lis i kilka uwag tyczących się jego tępienia // Łowiec . – 1908. – № 15. – S.174.
38. Jozef Gieysztor Z powodu trucia lisow //Przegląd myśliwski. – 1924. – № 3. – S.11.
39. Z W. K. Poznańskiego. //Łowiec Polski – 1902. – № 3 . – S.39.
40. Pożary lasów a króliki //Łowiec Polski – 1907. – № 15 . – S.238.
41. W sprawie tępienia wron // Łowiec . – 1909. – № 4. – S.40-41.
42. Tygrys na wyspie Jawie //Łowiec Polski – 1900. – № 20 . – S.11.
43. Lud myśliwski //Łowiec Polski – 1913. – № 24 . – S.379.
44. Zajac na niedzele//Łowiec Polski – 1900. – № 20 . – S.11.

45. Kilka słów o rybołowstwie i rybach Prutu//Łowiec. – 1879. – № 5. – S.69-70.
46. Starkl J., Fiszer Z. Powszechna wystawa krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju: Łowiectwo i rybactwo / Juliusz Starkl, Zygmunt Fiszer. – Lwów: Wydział krajowy, 1896. – S.85.
47. Starkl J., Fiszer Z. Powszechna wystawa krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju: Łowiectwo i rybactwo / Juliusz Starkl, Zygmunt Fiszer. – Lwów: Wydział krajowy, 1896. – S. 85.

Проців О. Р. Історико-правовий аналіз державного управління при використанні отруйних речовин у мисливському господарстві Галичини кінця XIX – початку XX ст.ст. // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2016. – Вип. 2 (5). – С. 47-54. – (Серія "Державне управління").